

ISSN 2306-4420

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**Збірник наукових праць
Черкаського державного
технологічного університету**

Серія:

Економічні науки

Заснований у 2000 р.

Випуск 43
Частина I

УДК 378:001.89:33(477.46)(082)

3-41

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
Черкаського державного технологічного університету
Серія: Економічні науки

Zbirnyk naukovykh prats (Proceedings of Scientific Works)
Cherkaskogo derzhavnogo technologichnogo universitetu.
Seria: ekonomichni nauky

*Збірник наукових праць затверджений ВАК України
як фахове видання з економічних наук
(Додаток 13 до наказу МОНУ № 261 від 26.02.2015 р.)*

Випуск 43
Частина I
2016

Issue 43
Part I
2016

*Рекомендовано до друку
рішенням Вченої ради ЧДТУ,
протокол № 4 від 19.10.2016 р.*

Видання внесено до міжнародних баз індексування та реферування наукових публікацій **Index Copernicus, РІНЦ, Google Scholar.**

Електронна версія: ven.chdtu.edu.ua, <http://zbirecon.com/>

Головний редактор Коломицева О. В., д.е.н., професор

Заступник головного редактора Петкова Л. О., д.е.н., професор

Редакційна колегія:

Dr. Anjey Limanski, professor, School of Marketing, Management and Foreign Languages in Katowice (Poland); Dr. Joanna Dziendziora, The University of Dabrowa Gornicza (Poland); Dr. Malgorzata Smolarek, Humanitas University in Sosnowiec (Poland); Dr. Eric Shragge, Principal of the School of Community and Public Affairs at Concordia University (Canada); Dr. Marguerite Mendell, Associate Professor and Vice-Principal of the School of Community and Public Affairs, Graduate Program Director (Canada); Prof. T. Corcheva, Associate Professor, D. A. Tsenov Academy of Economics (Bulgaria); Prof. I. T. Dimitrov, Ph.D, Associate Professor, University „Prof. Dr Assen Zlatarov” (Bulgaria); Гавриленко В. О., к.е.н., доцент, Черкаський державний технологічний університет; Гончаренко І. Г., д.н.держ.упр., професор, Черкаський державний технологічний університет; Григор О. О., к.н.держ.упр., доцент, Черкаський державний технологічний університет; Журба І. О., к.е.н., доцент, Черкаський державний технологічний університет; Захарова О. В., д.е.н., професор, Черкаський державний технологічний університет; Лега Н. Ю., к.е.н., доцент, Черкаський державний технологічний університет; Манн Р. В., д.е.н., професор, Черкаський державний технологічний університет; Назаренко С. А., д.е.н., професор, Черкаський державний технологічний університет; Пашкевич М. С., д.е.н., доцент, Державний ВНЗ «Національний гірничий університет»; Прямухіна Н. В., д.е.н., доцент, Черкаський державний технологічний університет; Фінагіна О. В., д.е.н., професор, Черкаський державний технологічний університет; Чепурда Л. М., д.е.н., професор, Черкаський державний технологічний університет; Черевко О. В., д.е.н., професор, Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького; Чернюк Л. Г., д.е.н., професор, ДП «Інститут демографії та соціальних досліджень імені В. М. Птухи» Національної академії наук України (м. Київ); Чиж В. І., д.е.н., професор, Черкаський державний технологічний університет.

Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного
3-41 університету. Серія «Економічні науки» / М-во освіти і науки України,
Черкас. держ. технол. ун-т. – Вип. 43, ч. I. – Черкаси : ЧДТУ, 2016. – 111 с.

УДК 378:001.89:33(477.46)(082)

Адреса редакції: ЧДТУ, 18006, м. Черкаси, б-р Шевченка, 333,
кафедра економічної кібернетики і маркетингу, к. 205 (2-й корп.) **e-mail: zbirecon@ukr.net**
Контактний телефон у Черкасах (0472) 73-02-87.
Секретар редакції: *Пальонна Тетяна Анатоліївна*

ISSN 2306-4420

© Збірник наукових праць
Черкаського державного технологічного університету.
Серія: Економічні науки. Вип. 43, ч. I, 2016

ЗМІСТ

<i>Чернюк Л., Пена Т.</i> Трансформаційно-модернізаційна парадигма розвитку продовольчого комплексу країни та її регіонів	5
<i>Мостенська Т.</i> Особливості побудови інтегрованих маркетингових комунікацій	13
<i>Яценко В.</i> Стан продовольчої безпеки в Україні	21
<i>Мігус І., Бісвець А.</i> Міжнародні стандарти якості послуг суб'єктів готельно-ресторанного бізнесу	29
<i>Вартанова О.</i> Сучасні підходи до оцінювання іміджу підприємства	35
<i>Білик В.</i> Діагностика рівня інноваційно-інвестиційної безпеки підприємницької діяльності	42
<i>Захаров О.</i> Механізм взаємодії в системі управління комплексним забезпеченням економічної безпеки	49
<i>Шульга О.</i> Розвиток інституційних суспільних форм функціонування економічних систем та відносин власності в аграрному секторі: діалектика суперечностей	59
<i>Naumik-Gladka K.</i> The development of destination attractiveness by using marketing tools	71
<i>Рассадинова С.</i> Управління системою енергетичної безпеки регіонів в аспекті економічної безпеки країни	79
<i>Сурай А.</i> Банк чистих моделей ділового середовища: теоретичні і методичні засади	86
<i>Черевко О., Мігус І., Радзіховська Ю.</i> Маркетинговий підхід до вдосконалення інтерфейсної безпеки вищих навчальних закладів	96
<i>Коломицева О., Боковня А.</i> Мотивація економічної діяльності підприємств у сучасному ринковому середовищі	104

CONTENTS

Chernyuk L., Pepa T. Transformation and modernization paradigm of the development of food industry complex of Ukraine and its regions	5
Mostenska T. Peculiarities of construction of integrated marketing communications.....	13
Yatsenko V. The state of food security in Ukraine.....	21
Mihus I., Biievets A. International standards of service quality of entities of hotel and restaurant business	29
Vartanova O. New approaches to the evaluation of enterprise image	35
Bilyk V. Diagnosis of innovation and investment business security level	42
Zakharov O. The mechanism of interaction in the system of management by complex providing of economic security.....	49
Shulga O. The development of institutional social forms of functioning of economic systems and property relations in agrarian sector: the dialectics of contradictions.....	59
Naumik-Gladka K. The development of destination attractiveness by using marketing tools	71
Rassadnikova S. Management by the system of regions energy security in the aspect of state economic security	79
Surai A. Bank of net models of business environment: theoretical and methodological foundations	86
Cherevko O., Mihus I., Radzikhovska J. Marketing approach to the improvement of interface security of institutions of higher education	96
Kolomytseva O., Bokovnya A. Motivation of economic activities of enterprises in modern market environment.....	104

**БАНК ЧИСТИХ МОДЕЛЕЙ ДІЛОВОГО СЕРЕДОВИЩА:
ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ****BANK OF NET MODELS OF BUSINESS ENVIRONMENT:
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS**

У статті здійснено спробу виділення «банку чистих моделей» ділового середовища, що є результатом поступового звуження класифікаційних меж саме в контексті впливу на розвиток ділового середовища культурно-ментальної детермінанти. Виокремлено ключові елементи ділового середовища, за критеріальною відмінністю яких і відбувалась класифікація.

Ключові слова: ділове середовище, рівень розвитку, чиста модель ділового середовища, індекс.

Актуальність проблеми. Незважаючи на процеси глобалізації економіки, міжнародні відносини все ще мають далеко не домінуючий характер. Виділення чистих моделей ділового середовища має не тільки теоретичне, а й суто практичне значення і пов'язане з виділенням особливостей кожної з моделей ділового середовища та створенням цілісної картини ділового середовища регіонів світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Закономірності та особливості функціонування ділового середовища в різних країнах світу висвітлено у працях таких зарубіжних учених, як Й. Шумпетер [30], Урула Отт [32], К. Еклунд [8], В. Ойкен [16].

Ділове середовище розглядали через призму культурно-ментальних зрушень Маклюен [12], Р. Льюїс [33], П. Бабенко [2], М. Мельник [13]. Інституційні проблеми формування бізнес-середовища вивчали Л. фон Мізес [14], Ф. фон Хайек [24], Е. Платонова [17], А. Чухно [26] та ін. Дослідження організаційно-економічних та інституційно-правових питань формування ділового середовища описані в працях таких учених, як Г. Шмоллер [29], Л. Маршалл [11], Л. Хоскінг [25], В. Герасимчук [6], С. Бандур [3], І. Михасюк [15] та ін. Формування ділового середовища в контексті розвитку інформаційного середовища вивчали С. Шкарлет [28], Б. Мільнер [22], Т. Стюарт [19], О. Фінагіна [23]. Плеяда сучасних науковців – І. Мазур [10], В. Бодров [4], І. Ворончак [5] та інші – доповнюють і розкривають окреслену проблематику.

Невирішені проблеми. Зазначимо, що ряд моментів теоретичного, методичного і практичного характеру з окреслення методології та теорії класифікації ділового середовища на регіональному та глобальному рівнях залишається остаточно не вирішеним, дискусійним, вимагає уточнень і подальшого розвитку, що й обумовлює необхідність проведення цього наукового дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є виділення «банку чистих моделей» ділового середовища та їх ідентифікація за допомогою розглянутого в попередніх дослідженнях автора індексу розвитку ділового середовища. Результати такої класифікації – виділення банку чистих моделей – створять умови для проведення регіонального та глобального порівняння, дадуть змогу обґрунтувати отримані результати, розробляти та впроваджувати політику як регіонального, так і державного рівня, що відповідає специфічним особливостям кожної з отриманих моделей.

Викладення основного матеріалу дослідження. Національна модель ділового середовища являє собою складний, багатфакторний організм, де різною мірою і в різних пропорціях проявляють себе внутрішньо-цивілізаційні характеристики економічного, соціального, інформаційного та інших середовищ і детермінуючі фактори глобального економічного простору.

Необхідно зазначити, що насправді моделей ділового середовища існує рівно стільки, скільки існує територіальних одиниць зі своїм унікальним набором характеристик (соціальних, політичних, інституційних, економічних і т. д.). Тому виникає нагальна необхідність виділення певного набору так званих характерних, унікальних моделей – назовемо їх «банком чистих моделей ділового середовища». В попередніх дослідженнях [20] автором було запропоновано класифікацію і, відповідно, виділено вісім «чистих» моделей ділового середовища: європейська, північноамериканська, латиноамериканська, африканська, далекосхідна, ісламська, індійська, океанська.

Об'єктом нашого подальшого дослідження виступатиме саме запропонована класифікація моделей як та, в межах якої допущено найменше спрощень і узагальнень, що неминуче призводять до

втрати точності і, як результат, не є дієвими та втрачають ефективність при використанні їх для розробки конкретних заходів.

І саме на характеристику цих моделей сфокусований наш інтерес. Кожна з них має конгломеративний характер за умов доміантної ролі ринкових засад функціонування економіки.

Перейдемо до характеристики системи зв'язків і рушійних сил ділового середовища. Перш за все, нас буде цікавити система відносин між державою та іншими економічними суб'єктами й агрегатами, а також система державного регулювання економіки.

Ключовими елементами національного ділового середовища, з нашої точки зору, є: комплекс ключових цілей і завдань, що має на меті держава в сфері стимулювання та регулювання економіки; рівень державного втручання в економіку; комплекс інструментів-регуляторів, що найчастіше використовуються державою;

Вважаємо, що під час аналізу системи взаємовідносин між суб'єктами господарювання в окреслених вище напрямках, а також комплексу регуляторів, на нашу думку, необхідно основну увагу приділити характеристиці рівня інвестиційного клімату і сфері правовідносин власності, і, звичайно, аналізу усталених форм відносин, що мають на меті, в першу чергу, ділову етику.

Конгломеруючи певні споріднені елементи, отримаємо комплекс характеристик, що дадуть змогу досить точно описати запропоновані нижче моделі ділового середовища. На нашу думку, цей комплекс характеристик-регуляторів має такий вигляд: домінуючі напрями політики в сфері економіки; місце держави в економіці; регулятори сфери правовідносин власності та розвитку інституцій сфери бізнесу; регулятори інвестиційного клімату та умов ведення бізнесу; ступінь втручання та впливу політичної сфери; система фінансових відносин; сфера зовнішньоекономічних відносин; розвиток освіти і науки; розвиток та структура ринку праці; структура ключових галузей економіки; розвиток соціальної політики та стан соціальної інфраструктури.

У випадку, коли ці характеристики зазнають перманентних змін, навряд чи коректно говорити про стійку модель ділового середовища.

Як ще один із інструментів для характеристики восьми моделей використаємо інтегральний індекс рівня розвитку ділового середовища, який є результуючою характеристикою запропонованого автором методу оцінювання рівня розвитку ділового середовища як на регіональному, так і на глобальному рівнях [21]. Безпосередні розрахунки будуть опускатися, на розгляд будуть виноситися саме результати такого оцінювання.

Динаміку рівня розвитку ділового середовища в розрізі моделей нами оцінено протягом періоду 2011 – 2015 рр. (табл. 1). Запропоновано рейтинг та безпосередньо значення інтегрального коефіцієнта рівня розвитку ділового середовища кожної з моделей. Причому конкретне значення інтегрального індексу не має економічної інтерпретації – важливим є лише місце, яке належить кожному конкретному регіону на єдиній шкалі (*чим ближче коефіцієнт до нуля, тим вищий рівень розвитку ділового середовища для даної моделі чи країни*).

Таблиця 1

Інтегральний індекс розвитку в розрізі моделей ділового середовища в 2011 – 2015 рр.*

Середній показник за моделлю ділового середовища	2011		2012		2013		2014		2015	
	Значення (далі –З)	Рейтинг (далі – Р)	З	Р	З	Р	З	Р	З	Р
Європейська модель	6,43	2	8,04	2	8,04	1	6,45	2	6,69	2
Північноамериканська модель	5,00	1	5,39	1	5,39	2	5,67	1	4,72	1
Латиноамериканська модель	22,54	4	22,80	5	22,80	5	21,87	4	22,13	4
Африканська модель	24,33	6	22,74	4	22,74	4	22,00	5	24,22	5
Далекосхідна модель	12,96	3	13,96	3	13,96	3	13,47	3	12,73	3
Ісламська модель	24,15	5	24,49	6	24,49	6	25,29	6	26,13	6
Індійська модель	25,84	7	25,84	7	25,84	7	26,20	7	27,04	7
Острівна модель	31,72	8	29,58	8	29,58	8	32,33	8	32,33	8

*Складено автором

Незмінним лідером протягом досліджуваного періоду залишаються країни, які входять до Північноамериканської моделі розвитку ділового середовища. Ця модель втратила лідируючу позицію лише один раз, поступившись лідерством Європейській моделі, яка стабільно займає друге місце.

Країни Індійської та Острівної моделей займають незмінно низькі позиції упродовж усього досліджуваного періоду, а саме 7 та 8-е місця відповідно.

Графічну інтерпретацію отриманих результатів зображено на рис. 1.

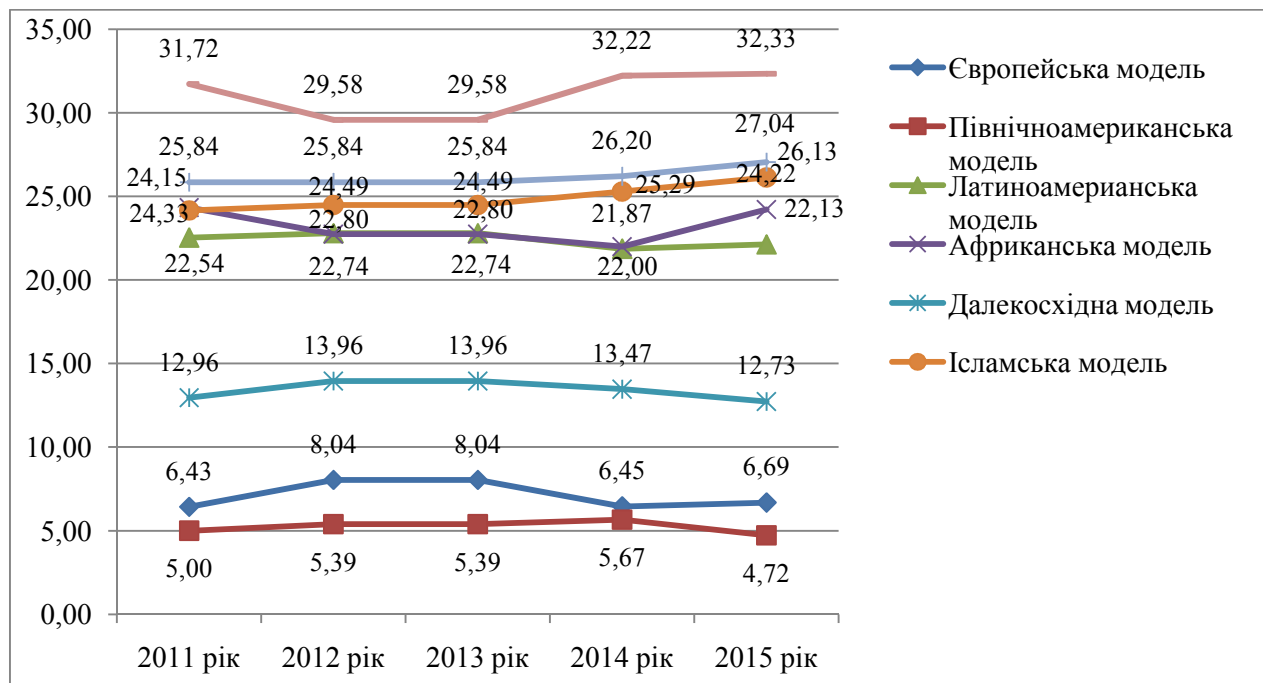

Рис. 1. Інтегральний індекс розвитку в розрізі моделей ділового середовища в 2011 – 2015 рр.

Європейська модель ділового середовища

Розглядаючи модель ділового середовища, характерну для країн Західної Європи, можна також відзначити її специфіку. Властива Європі цінність людини як особистості, її права на вільний розвиток і прояв своїх здібностей, повагу благ людини як критерію оцінювання суспільних відносин є основним базовим положенням для формування ділового середовища. Сам характер формування ділового середовища пов'язаний з відносинами партисипації – участі працівників у процесі прийняття управлінських рішень.

Для європейських економік характерний високий рівень промислового розвитку. Лише окремі країни периферії, такі як Греція, Кіпр, Португалія чи Албанія, мають низький промисловий потенціал. Ще однією особливістю є поєднання визнання безумовного пріоритету ринкових відносин з визнанням права держави на активне втручання в економіку. Це поєднання багато в чому пояснюється сильним впливом соціалістичних, колективістських ідей.

Оскільки і теоретично, і практично доведено, що зайве втручання держави в економіку на стадії виробництва є пагубним, то в Європі, як зазначалося, склалися дві основні моделі ділового середовища. Одна передбачає дуже слабе втручання на виробничій стадії і активний перерозподіл створеного і розподіленого у формі первинних доходів ВВП. Друга – помірне втручання в процес виробництва і помірний перерозподіл доходів через держбюджет.

Друга модель найбільш яскраво представлена у великих країнах, таких як Німеччина, Франція, Великобританія. Цікавим атрибутом цієї моделі є хвилі приватизації-націоналізації, які регулярно виникають у цих країнах.

Іншим проявом відходу від чисто ринкової моделі ведення бізнесу в Європі є повсюдне поширення кооперативів. Найбільш помітним є їх вплив в економіці Австрії і Нідерландів.

У повоєнний час в Європі посилюлися інтеграційні тенденції, і у теперішній час створено Європейський Союз, в якому існує єдиний економічний простір з єдиною валютою, єдиним митним і уніфікованим податковим законодавством, відсутністю внутрішніх економічних кордонів та політичною

прозорістю. Нині фактично відсутні перешкоди для перетворення сукупності економік країн-членів союзу в єдину економічну систему. ЄС є відкритою організацією, і приєднатися до нього в майбутньому можуть всі європейські країни, економіка яких досягне необхідного рівня розвитку (табл. 2).

Таблиця 2

Інтегральний індекс розвитку ділового середовища країни Європейської моделі

Модель ділового середовища	Країна	Роки				
		2011	2012	2013	2014	2015
Європейська модель	Німеччина	5,33	5,33	5,33	3,73	4,78
	Велика Британія	6,22	4,89	4,89	5,67	4,89
	Франція	9,00	11,78	11,78	11,33	10,89
	Австрія	7,89	7,89	7,89	8,22	9,00
	Швеція	4,89	12,33	12,33	4,11	4,89
	Нідерланди	5,22	6,00	6,00	5,67	5,67

Північноамериканська модель ділового середовища характеризується як «підприємницька». Більш правильно було б говорити про північноамериканську гілку західної моделі ділового середовища.

Існуюча модель ділового середовища в США визначається системою і стилем управління, розподілом владних повноважень, особливостями формування організаційної структури національних компаній. Держава в регулюванні економічних відносин в цілому виконує переважно законодавчу функцію.

Північноамериканське ділове середовище є суто перенесеним. Європейська економіка, поширюючись по Північній Америці і вступаючи у взаємодію з місцевою природою і спільнотами індіанців, не змінила своєї суті, але все ж ці зіткнення модифікували європейську культуру і європейський менталітет.

Як уже зазначалося, в США завжди сповідували ліберальні погляди на економіку. Відзначимо й інші особливості американської економічної моделі ведення бізнесу. Перш за все, це велика кількість ресурсів. Галузева структура США включає практично всі галузі промисловості, сільського господарства та сфери обслуговування. Держава створила розгалужену систему підтримки малого та інноваційного підприємництва, використовуючи для цього різноманітний набір інструментів [7]. Простота і легкість відкриття власної справи привели до того, що саме американська економіка була протягом останніх 100 років кошиком багатьох винаходів, впроваджених у промисловість.

Таким чином, свобода, індивідуалізм, необтяженість традиціями, виключна підприємливість, прагматизм, властиві північноамериканській моделі ділового середовища, отримали своє вираження і в національній економічній моделі, яка відноситься до ліберальної системи економіки, реалізованої у США.

Американська економічна система, разом з притаманним їй діловим середовищем, характеризується певною жорсткістю, проте її зміна пов'язана з так званим процесом «японізації».

Далекосхідна модель ділового середовища

Почнемо розгляд цієї моделі з інтегрального індексу розвитку ділового середовища, розрахованого для п'яти країн, що є найбільш характерними представниками моделі (табл. 3).

Таблиця 3

Інтегральний індекс розвитку ділового середовища країн Далекосхідної моделі

Модель ділового середовища	Країна	Роки				
		2011	2012	2013	2014	2015
Далекосхідна модель	Японія	7,33	11,11	11,11	9,67	9,00
	Китай	22,22	24,67	24,67	20,00	21,33
	Тайвань	14,22	12,22	12,22	12,33	12,78
	Республіка Корея	11,33	12,22	12,22	15,67	11,00
	Сінгапур	9,67	9,56	9,56	9,67	9,56

Далекосхідна цивілізація сформувалася в Китаї і, головним чином, методом добровільного за-
позичення поширилася на ряд сусідніх країн. Далекосхідна модель ділового середовища стала наступ-
ницею старокитайської моделі, причому зміна відбулася не в результаті недосконалості попередньої
моделі чи якогось соціального катаклізму, а шляхом її вдосконалення.

Далекосхідна модель ґрунтується на системі ієрархічних та міжособистісних відносин, якій на-
дано релігійного значення. До системоутворюючих рис цього ділового середовища також відносять
колективізм, прагнення до гармонії і ритуалізацію ділових процесів. Нині далекосхідне ділове сере-
довище існує в двох основних різновидах: китайське і японське.

Незважаючи на те, що структура, розміри, збагаченість природними ресурсами країн китайсь-
кого світу дуже різна, всі вони досягли великих успіхів на шляху економічного розвитку, спираючись
на схожі набори важелів та інструментів.

Перш за все, основним ресурсом зростання стала відносно кваліфікована робоча сила. Наступ-
ною характерною рисою цієї моделі стала висока керованість економіки. З одного боку, вона була
пов'язана з багатовіковим досвідом державного чиновницького регулювання всіх процесів, у тому
числі й економічних, а з другого – з традиційною повагою населення до влади.

Система пільг, що включає фіскальні, грошово-кредитні, інформаційні та інші інструменти
державної підтримки підприємництва, створювала сприятливий клімат для зовнішніх і внутрішніх
інвесторів у пріоритетних галузях, а можливості економічних міністерств давали можливість контро-
лювати напрямки інвестицій. Початкова орієнтація на включеність у світовий ринок, що поєднувала
заходи економічного заохочення експорту з жорстким контролем на економічній грані, дозволяла
налагодити найбільш вигідний торговий обмін із зовнішнім світом.

Централізоване планування, різноманітні зв'язки між державою і бізнесом, контроль фінансо-
вої сфери дають змогу завершити опис принципів побудови моделі ділового середовища, яку вельми
умовно називають у більшості досліджень експортоорієнтованою.

Ділове середовище латиноамериканських країн

Перш за все, потрібно мати на увазі, що латиноамериканська ділова культура активно освоює
західні цінності, тому що зв'язок регіону з Європою не переривався ніколи. Вона здійснювалася і на
адміністративному, і на культурному, і на особистісному рівні у формі імміграції. Тому чисто євро-
пейський елемент у місцевому діловому середовищі був наявний завжди. Проте відзначимо, що еко-
номічне світосприйняття латиноамериканців у цілому є неєвропейським.

Активного державного втручання вимагає наявність величезної маси маргінального населення,
а також посилення в ході реформ майнового розшарування. Слід пам'ятати, що і до реформ соціальна
структура регіону відрізнялася різкою майною нерівністю, бідністю більшості населення і переваж-
но дрібним, часто кустарним виробництвом.

Більшість дослідників доходять висновку, що регіон потребує вироблення власного, адекватно-
го місцевим умовам, підходу до розвитку економіки, принаймні, зазначають непридатність у Латин-
ській Америці західних і східних економічних підходів.

У той же час є думки, що країни регіону просто зробили неправильний вибір, зорієнтувавшись
на «американську», а не на «європейську», менш жорстку в соціальному плані модель розвитку [18,
с. 127].

Очевидно, що цей підхід є абсолютно непродуктивним, тому що для реалізації соціально орієн-
тованої ринкової економічної системи необхідна наявність у діловому середовищі соціальних і цінніс-
них інститутів, таких як захищене право приватної власності, громадянське суспільство, орієнтація на
економічний успіх і т. д., характерних для західного суспільства і практично відсутніх у Латинській
Америці.

Ділове середовище ісламських країн

Ісламська модель ділового середовища відрізняється від інших, перш за все, тим, що її стриж-
нем є релігія. Роль культурної, етнічної та расової складової, яка входить до ісламського світогляду, є
настільки великою, що вона, на перший погляд, виключає будь-яку спільність між ними.

Однак визначеність самоідентифікації мусульман, мабуть, перевершує визначеність самоіденти-
фікації в рамках будь-якої іншої цивілізації. Це пов'язано з універсальністю, всеохопленістю та ди-
дактичністю ісламу. Проте в рамках єдиної ісламської цивілізації можна виділити три основні культур-
ні шари, які мають вплив на особливості ділового середовища: арабський, перський і тюркський.

Нині збереглася велика частина мусульманських культурних особливостей, яка має відображення і на ділове середовище цих країн. Практично в усіх мусульманських країнах держава відіграє провідну роль в економічному житті.

Можна виділити два основні різновиди національних моделей ділового середовища ісламських держав. Умовно їх можна назвати патерналістською та етакратичною моделями. Зауважимо, що більшість перелічених вище рис властива обом моделям.

Патерналістська модель ділового середовища склалася в державах Аравійського півострова з монархічними режимами і найбільш високими рівнями видобутку нафти на душу населення. Ця модель багато в чому нагадує османську, де роль прянощів відіграє нафта. Вся влада – як політична, так і економічна – належить правлячій династії і близькій до неї аристократії. Більшість цих режимів підтримує хороші відносини з Заходом і досить спокійно допускає проникнення західних економічних ідей в свої країни, зберігаючи панування ісламу в культурі і звичаях, за винятком побутової сфери.

Модель, яку ми умовно назвали етакратичною, характерна для мусульманських країн з республіканськими режимами і досить низькими, порівняно з описаною вище моделлю, рівнями подушного видобутку нафти.

Крім традиційних рис, властивих ісламській моделі ділового середовища, економікам цих країн притаманні висока мілітаризація і корупція, що знижує ефективність використання доходів від продажу нафти і газу, більша, ніж для нафтових монархій, диверсифікація промисловості, істотна роль сільського господарства, слаборозвинена соціальна сфера, у багатьох країнах, наприклад в Єгипті, Алжирі, Судані, ліберальний по відношенню до іноземців інвестиційний клімат.

Ділове середовище Індії

Для індійської моделі ділового середовища характерні компактність, різноманітність і дивовижна стійкість. Фактично, до індійського світу належать лише три держави: Республіка Індія, Королівство Непал і Демократична Соціалістична Республіка Шрі-Ланка. Кастова система наклала найсильніший відбиток на індійську національну економічну модель. Нині кількість власників землі становить 20-50 % сільського населення, а 30 % не має землі взагалі [27].

Ділове середовище сучасної Індії, незважаючи на те, що країна є ядерною і космічною державою, багато в чому визначається традиційними рисами індійської культури. Економіка є не просто багатокладною, а як би розділеною на кілька ізольованих рівнів, що дозволяє проводити модернізацію без значних соціальних потрясінь. Аграрні перетворення практично не змінили земельної власності, обмеживши лише можливість експлуатації орендарів і батраків. Проте зернове самозабезпечення було досягнуто. Нині у сільському господарстві зайнято 70 % населення, воно виробляє 33-37 % ВВП. У сучасному секторі працює 12-13 % населення [27].

Подібна економічна модель забезпечує повільне зростання виробництва і благоустрою без серйозних соціальних змін і тим більше потрясінь. Середньорічні темпи зростання ВВП за час незалежності становили близько 4 %, державний сектор зростав приблизно на 6 % щорічно.

Ділове середовище протодивілізації

Поряд зі зрілими, розвиненими країнами, можна виділити соціуми, формування яких триває і досі. Всі вони стали породженням колоніальної епохи, коли західні країни активно взаємодіяли не тільки зі сформованими соціальними системами, а й із суспільствами, що знаходяться на доцивілізаційній стадії розвитку. Йдеться, перш за все, про африканські народи і країни Океанії та Карибського басейну.

Африканська модель ділового середовища

Одним із результатів колоніального панування європейців стало прийняття африканськими народами західних форм організації суспільства, проте, фактично вони існують лише на макрорівні і в містах, в яких проживає істотно менше половини населення. При цьому навіть на державному рівні чітко проявляється слабка сумісність європейських інститутів з місцевою культурою. При всіх зовнішніх атрибутах сучасної демократії сила родоплемінних традицій, глибока корумпованість влади, часті війни і перевороти позбавляють населення декларованих громадянських прав. Існують різні точки зору на те, якими шляхами має йти подальший розвиток африканського ділового середовища. У дослідженні деяких вчених «Капіталізм в Африці: Особливості і протиріччя розвитку» визнається, що перехід Африки до сучасної моделі ділового середовища не завершено, але завершення цього переходу вбачається у побудові капіталізму [27].

Африканський дослідник Клод Акке вбачає причини економічної відсталості африканських країн у жорсткості міжнародного поділу праці, що закріплює сировинну спеціалізацію Африки, у від-

сутності доступу до передових технологій, у вузькості внутрішнього ринку [1, с. 168]. Але цілий ряд африканських країн багатий на населення і природні ресурси. Досвід ПАР показує, що і в постколоніальній Африці можна створити сучасну економіку.

Виходячи з цього, ми не думаємо, що Африка зможе вирішити свої проблеми на шляху індустріалізації. На безперспективність індустріалізації Африки шляхом наздоганяльного розвитку вказують, наприклад, російський дослідник Є. Лебецева і німецький вчений К. фон Бургсдорф [9, с. 54]. Можна посплатися на досвід країн Карибського басейну і Океанії. Будучи спочатку аграрною та індустріально-аграрною периферією Заходу, ці регіони утворили ряд країн, які зуміли створити самобутню рекреаційно-фінансову систему господарювання, яка дозволила їм досягти чималих успіхів в економічній та соціальній сферах.

Ділове середовище країн Океанії

Мова йде про своєрідну культуру надання послуг, яка склалася на островах тропічної зони світового океану. Так, як і в Африці, на тропічних островах існував широкий спектр соціальних систем: від первісного суспільства на островах Карибського басейну до ранньої державності, яка мала писемність, на острові Пасхи. Нині ми спостерігаємо формування своєрідної ділової культури, що поєднує досягнення Заходу в сфері індустрії послуг, в основному західні соціальні й політичні інститути, з елементами місцевого способу життя на мікрорівні та аборигенним мистецтвом. У набір послуг входять морські курорти з готелями високого рівня комфортності, демонстрацією комерційного варіанта місцевих обрядів і, якщо такі є, місцевих пам'яток, банківсько-фінансові послуги найширшого спектра та офшорна зона.

Таким чином, отримані та коротко описані моделі ділового середовища створюють умови для проведення регіонального та глобального порівняння, дають змогу розробляти та впроваджувати політику як регіонального, так і державного рівня, що відповідає специфічним особливостям кожної з отриманих моделей. Але звертаємо увагу на те, що аналіз моделей ділового середовища, які знаходяться в процесі початкового розвитку та є нестабільними, продемонстрував неефективність спроб простого перенесення принципів ефективних моделей, що склалися у світі, без урахування культурно-ментальних та інших особливостей. Це обумовлює необхідність подальших досліджень процесів адаптації ефективних моделей чи їх елементів до ділового середовища країн, що потребують активізації процесів розвитку ділового середовища.

Список використаної літератури

1. Аке К. Політична економія Африки / Клод Аке. – М. : Прогрес, 1985. – С. 168.
2. Бабенко П. К. Розвиток економіки на сучасному етапі / П. К. Бабенко // Економіка України. – 2009. – № 6. – С. 30–38.
3. Бандур С. І. Сучасна регіональна соціально-економічна політика держави : теорія, методологія, практика / С. І. Бандур, Т. А. Заяць, І. В. Терон. – К. : РВПС України НАН України, ТОВ «ПРИИТ ЕКСПРЕС», 2002. – 250 с.
4. Бодров В. Г. Трансформація економічних систем : концепції, моделі, механізми регулювання та управління : навч. посіб. / В. Г. Бодров ; Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 104 с; Бабенко П. К. Розвиток економіки на сучасному етапі / П. К. Бабенко // Економіка України. – 2009. – № 6. – С. 30–38.
5. Ворончак І. О. Регіональні аспекти розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні : методологія та практика оцінювання [Електронний ресурс] / І. О. Ворончак // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. – № 2. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2013_2_17
6. Герасимчук В. Г. Розвиток підприємства : діагностика, стратегія, ефективність / В. Г. Герасимчук – К. : Вища школа, 2004. – 256 с.
7. Государство и рынок: американская модель / Р. И. Зименков [и др.] ; ред. М. А. Портной, В. Б. Супян ; РАН, Институт США и Канады. – М. : АНКИЛ, 1999. – 435 с.
8. Еклунд К. Ефективна економіка – шведська модель / К. Еклунд. – М. : Економіка, 1991. – 349 с.
9. Лебецева Є. Тропічна Африка на порозі XXI століття / Є. Лебецева // Світова економіка та міжнародні відносини. – 1997. – № 62. – С. 54.
10. Мазур І. І. Тінізація економіки України в сучасних умовах / І. І. Мазур // Вісник Донецького національного університету. – 2011. – Т. 2. – С. 52–57. – (Серія : економіка і право).
11. Маршалл А. Принципы политической экономии / А. Маршалл ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1984. – Т. III. – 351 с.

12. Маршалл М. Галактика Гутенберга. Становление человека печатающего = The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man / Маклюэн Маршалл. – 2-е изд. – М. : Академический Проект, Гаудеамус, 2013. – 496 с. – (Концепции). – ISBN 978-5-98426-125-8, 978-5-8291-1479-4.
13. Мельник М. І. Теоретико-методологічні підходи дослідження бізнес-середовища / М. І. Мельник // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Структурна трансформація територіальних суспільних систем: зб. наук. праць / редкол. : відп. ред. С. І. Бойко. – Вип. 5 (67). – Львів : НАН України. Ін-т регіональних досліджень, 2007. – 524 с.
14. Мизес Л. Всемогущее правительство : Тотальное государство и тотальная война / Л. Мизес. – Челябинск : Социум, 2006. – 466 с.
15. Михасюк І. Р. Глобалізація і єврорегіоналізація / І. Р. Михасюк ; ЛНУ ім. І. Франка ; Вища школа інформатики і управління в Жешуві. – Львів, 2006. – 196 с.
16. Ойкен В. Основные принципы экономической политики / В. Ойкен. – М. : Прогресс, 1995. – 323 с.
17. Платонова Е. Економічні системи та їх трансформації / Е. Платонова // МЕ і МО. – 2008. – № 2. – С. 37.
18. Романова З. Латинская Америка. Региональная интеграция на новом витке развития / З. Романова // МЭ и МО. – 2005. – № 10. – С. 88–98.
19. Стюарт Т. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций = Intellectual Capital : The New Wealth of Organizations / Томас Стюарт. – М. : Поколение, 2007. – 368 с. – (Управление). – ISBN 978-5-9763-0010-1 (1-85788-183-4).
20. Сурай А. С. Теорія та методологія національної моделі ділового середовища : культурно-ментальні детермінанти / А. С. Сурай // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – Вип. 6. – Запоріжжя : ЗДІА, 2016. – С. 59–65. – (Серія «Економічні науки»).
21. Сурай А. С. Оцінка рівня розвитку ділового середовища: глобальний та регіональний погляд / А. С. Сурай // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – Вип. 42 – Черкаси : ЧДТУ, 2016. – С. 48–53. – (Серія «Економічні науки»).
22. Управление знаниями в инновационной экономике : учебник по специальности «Менеджмент организации» / [д.э.н., проф. Мильнер Б. З., Катькало В. С., Орлова Т. М. и др.] ; под ред. Б. З. Мильнера. – М. : Экономика, 2009. – 598, [1] с. – ISBN 978-5-282-02982-6.
23. Фінагіна О. В. Соціальні трансформації та особливості їх інституціоналізації в українському суспільстві / О. В. Фінагіна, В. В. Поддубняк // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2011. – № 4. – С. 142–146.
24. Хайек Ф. А. Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма / Ф. А. Хайек. – М. : Изд-во «Новости» при участии изд-ва «Catallaxu», 1992. – 304 с.
25. Хоскинг А. Курс предпринимательства : практ. пособие / А. Хоскинг ; пер. с англ. – М. : Междунар. отношения, 1993. – 352 с.
26. Чухно А. Інституціональна архітектура та інституціональна динаміка розвитку / А. Чухно // Економіка України. – 2008. – № 7. – С. 137–143.
27. Економічні системи : монографія / [Б. М. Шевчик та ін. ; за ред. Г. І. Башнянина ; Львів. комерц. акад.]. – Львів : Ліга-прес, 2013. – Т. 4. – 506 с.
28. Шкарлет С. М. Інкорпорація домінант інформаційної економіки до механізму забезпечення сталого розвитку держави / С. М. Шкарлет // Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції. – 2014. – № 13 (02), т. 1. – С. 45–53.
29. Шмоллер. Народное хозяйство, наука о народном хозяйстве и ее методы / Шмоллер. – М. : Солдатенков, 1902. – С. 126–127.
30. Шумпетер Й. А. Капитализм, социализм и демократия / Й. А. Шумпетер ; пер. с англ. ; предисл. под общ. ред. В. С. Автономова. – М. : Экономика, 1995. – 540 с.
31. Haidar J. I. Impact of business regulatory reforms on economic growth / J. I. Haidar // Journal of the Japanese and International Economies (Elsevier). – 2015. – Vol. 26 (3). – P. 285–307, September.
32. Ott Ursula F. The influence of cultural activity types on buyer-seller negotiations : a game theoretical framework for intercultural negotiations / Ursula F. Ott // International Negotiation. – 2011. – Vol. 16. – P. 427–450.
33. Lewis R. D. When cultures collide : Leading across cultures / R. D. Lewis . – Nicholas Brealey International, 2006. – 593 p.

References

1. Ake, Clod. (1985), Political economy of Africa [Politychna ekonomiya Afryky], Progress, Moscow, p. 168.
2. Babenko, P. K. (2009), "The development of economy at modern stage" ["Rozvytok ekonomiky na suchasnomu etapi"], *Ekonomika Ukrainy*, No. 6, pp. 30–38.

3. Bandur, S. I., Zayacz', T. A., Teron, I. V. (2002), Modern regional social and economic state policy: theory, methodology, practice [Suchasna regional'na social'no-ekonomichna polityka derzhavy: teoriya, metodologiya, praktyka], RVPS Ukrayiny NAN Ukrayiny, TOV "PRY'Y'T EKSPRES", Kyiv, 250 p.
4. Bodrov, V. G. (2002), The transformation of economic systems: concepts, models, mechanisms of regulation and management [Transformaciya ekonomichnyh system : koncepciyi, modeli, mehanizmy reguluyvannya ta upravlinnya], Vyd-vo UADU, Kyiv, 104 p; Babenko, P. K. (2009), "The development of economy at modern stage" ["Rozvytok ekonomiky na suchasnomu etapi"], *Ekonomika Ukrayiny*, No. 6, pp. 30–38.
5. Voronchak, I. O. (2013), "Regional aspects of the development of business social responsibility in Ukraine: the methodology and practice of assessment" ["Regional'ni aspekty rozvytku social'noyi vidpovidal'nosti biznesu v Ukrayini: metodologiya ta prakty'ka ocinyvannya"], *Ekonomika. Upravlinnya. Innovaciyi*, No. 2, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2013_2_17
6. Gerasymchuk, V. G. (2004), Enterprise development: diagnostics, strategy, efficiency [Rozvytok pidpryyemstva: diagnostyka, strategiya, efektyvnist'], Vyshha shkola, Kyiv, 256 p.
7. Zimenkov, R. I. et al. (1999), The state and market: American model [Gosudarstvo i` rynek: amerykanskaya model'], in M. A. Portnoj, V. B. Supyan (eds.), ANKIL, Moscow, 435 p.
8. Eklund, K. (1991), Effective economy – Swedish model [Efektyvna ekonomika – shvedsk'ka model], *Ekonomika*, Moscow, 349 p.
9. Lyebeyceva, Ye. (1997), "Tropical Africa on the verge of XXI century" ["Tropichna Afryka na porozi XXI stolittya"], *Svitova ekonomika ta mizhnarodni vidnosyny*, No. 62, p. 54.
10. Mazur, I. I. (2011), "Shadowing of the economy of Ukraine in current conditions" ["Tinizaciya ekonomiky Ukrayiny v suchasnyh umovah, *Visnyk Donecz`kogo nacional`nogo universytetu. Seriya: ekonomika i pravo*, vol. 2, pp. 52–57.
11. Marshall, A. (1984), Principles of political economy [Principy politicheskoy ekonomiyi], Progress, Moscow, vol. III, 351 p.
12. Marshall, Maklyuen. (2013), The Gutenberg galaxy: the making of typographic man [Galaktika Gutenberga. Stanovleniye cheloveka pechatayushhego], 2nd ed., Akademicheskij Proekt, Gaudeamus, 496 p., ISBN 978-5-98426-125-8, 978-5-8291-1479-4.
13. Mel'nyk M. I. (2007), "Theoretical and methodological approaches to the research of business environment" ["Teoretyko-metodologichni pidhody doslidzhennya biznes-seredovyshha"], *Social'no-ekonomichni doslidzhennya v perehidnyj period. Strukturna transformaciya terytorial'nyh suspil'nyh system: zb. nauk. prats`*, No. 5 (67), NAN Ukrayiny. In-t regional'nyh doslidzhen`, L'viv, 524 p.
14. Mizes, L. (2006), All-powerful government: total state and total war [Vsemogushhee pravitel'stvo: Total'noye gosudarstvo i total'naya vojna], Socium, Chelyabinsk, 466 p.
15. Myhasyuk, I. R. (2006), Globalization and euroregionalization [Globalizaciya i yevroregionalizaciya], L'viv, 196 p.
16. Ojken, V. (1995), The main principles of economic policy [Osnovnyye princypy ekonomicheskoy politiki], Progress, Moscow, 323 p.
17. Platonova, E. (2008), "Economic systems and their transformations" ["Ekonomichni systemy ta yih transformaciyi"], *ME i MO*, No. 2, p. 37.
18. Romanova, Z. (2005), "Latin America. Regional integration on new round of the development" ["Latinskaya Amerika. Regional'naya integraciya na novom vitke razvitiya, *ME i MO*, No. 10, pp. 88–98.
19. Styuart, Tomas (2007), Intellectual capital: the new wealth of organizations [Intellektual'nyj kapital. Novyj istochnik bogatstva organizacij], Pokoleniye, Moscow, 368 p., ISBN 978-5-9763-0010-1 (1-85788-183-4).
20. Suraj, A. S. (2016), "The theory and methodology of national model of business environment" ["Teoriya ta metodologiya nacional'noyi modeli dilovogo seredovyshha: kul'turno-mental'ni determinanty"], *Ekonomichnyj visnyk Zaporiz`koyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi. Seriya "Ekonomichni nauky"*, vol. 6, ZDIA, Zaporizhzhya, pp. 59–65.
21. Suraj, A. S. (2016), "The valuation of the level of development of business environment: global and regional view" ["Ocinka rivnya rozvytku dilovogo seredovyshha: global'nyj ta regional'nyj poglyad"], *Zbirnyk naukovykh prats` Cherkas`kogo derzhavnogo tehnologichnogo universytetu. Seriya "Ekonomichni nauky"*, vol. 42, ChDTU, Cherkasy, pp. 48–53.
22. Mil'ner, B. Z., Kat'kalo, V. S., Orlova T. M. et al. (2009), Knowledge management in innovation economy [Upravleniye znaniyami v innovacionnoj ekonomike], *Ekonomika*, Moscow, 598, [1] p., ISBN 978-5-282-02982-6.
23. Finagina, O. V., Poddubnyak, V. V. (2011), "Social transformations and peculiarities of their institutionalization in Ukrainian society" ["Social'ni transformaciyi ta osoblyvosti yih instytucionalizaciyi v ukrayins'komu suspil'stvi"], *Upravlinnya proektamy ta rozvytok vyrobnyctva*, No. 4, pp. 142–146.
24. Hajek, F. A. (1992), Permicious presumption. Mistakes of socialism [Pagubnaya samonadeyannost`. Oshybki socializma], Izd-vo "Novosti" pri uchastiyi izd-va «Catalaxy», 304 p.
25. Hosking, A. (1993), The course of entrepreneurship [Kurs predprinimatel'stva], Mezhdunar. otnosheniya, Moscow, 352 p.
26. Chuhno, A. (2008), "Institutional architectonics and institutional dynamics of the development" ["Instytucional'na arhitektonika ta instytucional'na dynamika rozvytku"], *Ekonomika Ukrayiny*, No. 7, pp. 137–143.

27. Shevchyk, B. M. et al. (2013), Economic systems [Ekonomichni systemy], Liga-pres, L`viv, vol. 4, 506 p.
28. Shkarlet, S. M. (2014), "Incorporation of information economy dominants to the mechanism for providing state sustainable development" ["Inkorporaciya dominant informacijnoyi ekonomiky do mehanizmu zabezpechennya stalogo rozvytku derzhavy], *Social'no-ekonomichnyj rozvytok regioniv v konteksti mizhnarodnoyi integraciyi*, vol. 1, No. 13 (02), pp. 45–53.
29. Shmoller (1902), National economy, national economy science and its methods [Narodnoe hozyajstvo, nauka o narodnom hozyajstve i jejo metody], Soldatenkov, Moscow, pp. 126–127.
30. Shumpeter, J. A. (1995), Capitalism, socialism and democracy [Kapitalizm, socializm i demokratiya], Ekonomika, Moscow, 540 p.
31. Haidar, J. I. (2015), Impact of business regulatory reforms on economic growth, *Journal of the Japanese and International Economies*, Elsevier, vol. 26 (3), pp. 285–307, September.
32. Ott, Ursula F. (2011), The influence of cultural activity types on buyer-seller negotiations: a game theoretical framework for intercultural negotiations, *International Negotiation*, vol. 16, pp. 427–450.
33. Lewis R. D. (2006), When cultures collide: Leading across cultures, Nicholas Brealey International, 593 p.

A. Surai

**BANK OF NET MODELS OF BUSINESS ENVIRONMENT:
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS**

The article is an attempt to highlight "the bank of net models" of business environment resulting from a gradual narrowing of classification limits in the context of the impact of cultural and mental determinant on the development of business environment. The key elements of business environment, after criterial distinction of which the classification took place, are determined.

Keywords: *business environment, level of development, pure model of business environment, index.*